négyszem közt

SZŰCS KATALIN

„Debrecenbe kéne menni"

Szokatlan - és nem túl szerencsés - időpontban, évad közepén került sor vezetőváltásra a debreceni Csokonai Színház élén. 1986 őszén Gali László, a hét évig volt igazgató lemondott direktori tisztéről, majd megpályázta és el is nyerte az egri Gárdonyi Géza Színház igazgatói posztját. Ekkor megvált debreceni főrendezői megbízatásától is. 1987 januárjától a színház igazgatója - nem először a társulat történetében - Kertész Gyula, főrendezője pedig Pinczés István. Velük, valamint Tar Károllyal, a megyei tanács osztályvezetőjével beszélgettünk a színház jelenéről és jövőjéről.

„Meghatározó, valóban jeles művészegyéniségek nem pályáztak" (Tar Károly)

- Évek óta elég sűrűn cserélődtek a direktorok a debreceni színház élén. On, a tanács színházzal foglalkozó munkatársa szerint miért?

– Azt hiszem, nem pontos a kérdés: nem mentek el gyorsan. Gali László, ha jól emlékszem, hét évet töltött a színháznál igazgatóként.

– De előtte két évig volt igazgató Bényei József, ugyancsak két évig Kertész Gyula...

– Ez régebben volt. Nagyon hosszú lenne így elmondani, mi volt az oka annak, hogy úgy gondolták, nem irányítják tovább a színházat. Azt hiszem, az egész színházi életre jellemző, hogy bizonyos idő után mozdulnak a színház művészei és a vezetők is. Nem sűrűbben Debrecenben sem, mint máshol. Talán nemis biztos, hogy jó az, ha egy-egy igazgató túl hosszú ideig van a társulat élén. Ahogy a művészeknek szükségük van arra, hogy egy új közösségben próbálják ki erejüket, egy másik művész arculatához vagy törekvéseihez igazodjanak - talán egy színházi vezető számára is felfrissülést, újabb erőpróbát jelenthet egy másik társulat élén dolgozni.

– A két év nagyon rövidnek tűnik ehhez.

– Az a két év ezelőtt tizenöt esztendővel volt, most hét éve van itt Gali, ezt a kérdést egy kicsit idejétmúlt most fel-tenni.

- Úgy tudom, most, Gali László távozása után elég nehezen találtak ide igazgatót. Ön szerint miért?

- Egy-két mondatban nehéz lenne megmondani. Nyilván hozzájárult az is, hogy bizonytalan volt a színház vezetőinek a mozdulása. Előbb Gali László az igazgatásról mondott le, de úgy volt, hogy itt marad főrendezőnek. Ezt követően pályázta meg az egri színházat, és egyszerre abba a helyzetbe kerültünk, hogy nem volt igazgatója és főrendezője a társulatnak. Ha valaki igazgató akar lenni egy társulat élén, akkor az sem lényegtelen, hogy ki a főrendező. Úgy kerestünk kezdetben igazgatót, hogy volt egy főrendezőnk, aki korábban igazgató volt. Nem biztos, hogy ez mindenki számára megfelelő feltételt jelentett. Nem Gali László személye miatt, hanem mert elképzelhető, hogy a pályázó más művésztárssal képzelné el a színház munkáját. Ez is lehetett az egyik ok. A másik: minden területre nehéz ma vezetőt találni. Nem a legkönnyebb időszakot élik most a vezetők, nemcsak a művészeti élet területén, másutt sem. Rendkívül nagy a felelősség, sok a feszültség, sok a gond, és ezt nem mindenki vállalja. Többeket felkértünk, akik azt mondták: nagyon szívesen segítenek a művészi munkában, rendeznek, de vezető funkciót nem vállalnak, mert úgy érzik, hogy nagyon sok a tényleges alkotó munka melletti üresjárat, sok a felesleges munka, a művészi tevékenységtől eltérő feladat. Es ez nem egyszerűen csak akarat, hanem bizonyos adottságok kérdése is, hogy tudniillik ki alkalmas a vezetésre, arra, hogy emberekkel bánjon, szervezzen, hogy a gazdasági területre is legyen rálátása. Elég összetett feladat. Ennek a munkának a megbecsültsége, elismertsége sem mindig van arányban az erőfeszítéssel. Általános gond ez, azt hiszem, nem csak a színháznál, és nem csak a Csokonai Színháznál. Tudomásom szerint más színháznál is előfordult hasonló helyzet-ben, hogy még ha jelentkeztek is erre a posztra, nem mindig olyanok, akiket szerettek volna. Végül úgy gondoltuk, hogy ha igazán meghatározó, valóban jeles művészegyéniségek nem pályáztak, akkor talán érdemes a házunk táján jobban szétnézni, és találtunk is olyan embereket, akik nem pótló emberek, hanem meghatározó művészei voltak a színháznak, de az első körben egy szélesebb választási lehetőséget szerettünk volna, hogy mi is, a társulat is lássa a lehetőségeket, miből választhat, hiszen ezt közösen döntöttük el a színház vezető művészeivel. Nem nélkülük és nem ellenükre egy olyan vezetői garnitúrát akartunk állítani a színház élére, amelyben megbíznak, amelynek az ars poeticáját elfogadják, követik, tehát együttes munka alakul ki.

– Mivel tudnak önök, a tanács segíteni a színháznak a társulatépítésben?

– Nem könnyű a vidéki színházaknak a társulatfejlesztés; minél messzebb van egy város a fővárostól, annál nehezebb. Gyakran szóvá teszik, miért, hogy egy kisebb színház könnyebben szerződtetett egy neves művészt? Azért, mert közelebb van Pesthez. Ezenkívül Debrecen repertoárszínház, ami azt jelenti, hogy ha egy művész két-három darabban játszik, akkor szinte egész évadban ide van kötve. Elég hosszú az út vonaton is, nehezen tud filmezni, tévézni stb. Ezért nehezebb a szerződtetés. Próbálunk ezen segíteni, egyrészt oly módon, hogy a most befejeződő évadban kétszer is adtunk a színháznak rendkívüli bérfejlesztési keretet, hogy emelni tudja az ide kívánkozó vezető művészek fizetését. Másrészt lakást adunk a színháznak, felújítottuk a színészházat, azonkívül adunk olyan lakásokat is, ahová nemcsak egy-egy magányos művész, hanem családos is költözhet, esetleg le is telepedhet. Azt hiszem, az elmúlt években a felújításon túl sok olyan lehetőséget kapott a színház a műhelyterem kiépítésével, a kiszolgálóhelyiségek korszerűsítésével, ami a művészi munka eredményének nem mindig látható része, de nagyon fontos eleme. Amennyire tudunk, segítünk más módon is, a színház népszerűsítésében például, hiszen több ezer tanuló is hozzánk tartozik. A pedagógusok révén tehát némi segítséget tudunk nyújtani e téren is, hogy erősödjék a színház közönségbázisa, mert az az egyik legfontosabb cél, hogy minél szélesebb közönség álljon a színház művészi törekvései mögött.

„Én nem hiszek a rétegszínházban" (Kertész Gyula)

- Tizenhárom évvel ezelőtt ön már volt egyszer direktora a debreceni színháznak, mindössze két évig.

– Ameddig vállaltam, addig voltam.

– És miért nem akarta tovább vállalni?

– Szó volt róla, hogy tovább csinálom, de nézeteltéréseim voltak épületen belül, és olyan ember vagyok, aki ilyen kérdésekben nagyon hirtelen dönt. Azt is meg kell mondanom, nem bántam meg, hogy hirtelen döntöttem. Általában, ha

valaki valamilyen intézménynél megszűnik vezető lenni, akkor többnyire úgy kell kimenteni a munkahelyéről, mert nagyon kellemetlen következményei lehetnek az ottmaradásának. Életem talán legmegnyugtatóbb elismerésének tartom azt, hogy miután itt maradtam, soha semmi bajom nem volt. Nem kellett soha azt hallanom, hogy nem vagy már igazgató, mit játszod meg magad? Ehhez tartozik még, hogy most úgy lettem igazgató ebben az évben, hogy évad elején a szakszervezeti választásokon majdnem a teljes létszámú tagság megválasztott szakszervezeti elnöknek. Amikor tehát jött ez a zavaros helyzet - nevezzük úgy: átmeneti állapot -, a társulat bizalma felém irányult.

– *Végül is a tanács kereste meg újra?*

– Igen. Különböző variációk voltak, és másokat is megkerestek. Én magam is azt mondtam, tessék az országban szétnézni. Nagyon jó volna egy egészséges fluktuáció - ilyen szempontból nem vagyok irigy, s félelmet sem éreztem. De hát nehéz ügy volt ez, mert ha valaki októberben az utcán sétál, az mi lehet, ki lehet a szakmán belül?

– *Nem akarom megsérteni, öntől, az Alföldben megjelent nyilatkozatából idézek. Azt mondta annak idején, amikor megkérdezték a volt igazgatókat, hogy miért váltak megposztjuktól: „nem voltam igazán alkalmas erre a pozícióra". Nem tudom elhinni, hogy komolyan gondolta, hiszen most mégis elvállalta.*

– Én magamat elsősorban rendezőnek tartom, ez a hivatásom. Ha valaki igazgató lesz, ez beosztás. Jelen pillanatban sem valamifajta ugródeszkának könyvelem el; egy bizonyos idő után az ember még karrierista sem lehet. Hát mire lenne karrierista? Fiatal embereké ez a probléma, azoknak van lehetőségük, hogy kitörjenek. Ilyen szempontból nyugodtabbá, kiegyensúlyozottabbá váltam. Hogy ki alkalmas igazgatásra, az mindig a munka folyamán derül ki. Mert van, amikor azt hisszük, hogy valakiből semmi sem lesz, és kiderül, hogy nagyon jól csinálja, másvalaki iránt pedig nagyon nagy a bizalom, aztán kiderül, hogy rosszul csinálja.

– *Ön miért nem érezte magát alkalmasnak?*

– Elsősorban azért nem, mert borzasztó felfortyanó, ideges voltam, pillanatokon belül a plafonon, ez pedig nem helyes magatartás. Meggyőződésem, hogy a színházaknál minden ellenkező híresztelés dacára nagy fegyelemre van szükség. A fegyelem egyet jelenthet a demokráciával. Nem szabad egy társulatot, egy színház közösségét beosztottként kezelni. Az utcai plakátokon például a rendező neve van föltüntetve, én pedig mindenképpen azt szeretném, hogy a színészek, énekesek neve legyen. Egy rendező munkájának az előadásban föl kell oldódnia. A színpadi előadóművészek rangján szeretnék mindenféleképpen emelni, és ennek az egyik, nagyon pici, de nagyon fontos lépése ez, mert a színházi élmények a darab mellett mindig a szereplő személyektől függenek. Azt kell elérni, hogy értük jöjjenek az emberek az előadásra. Tehát nem szabad őket eszköznek tekinteni, egy rossz eszköznek; első számúnak kell tekinteni a művészeket.

– *Elnézést, hogy még egyszer visszatérek a múlthoz, de érdekelne, hogy a korábbi nézeteltérések résztvevői itt vannak-e még a színháznál.*

– Itt vannak. Semmi bajunk sincs egymással. Be kell vallanom, hogy sok szempontból nekik volt igazuk, talán én voltam makacsabb a kelleténél. De hát tizenhárom évvel fiatalabb voltam, több dac volt bennem talán. En nem marasztalom el őket semmilyen szempontból. De mindig jót akartam, soha nem voltam önző. Nagyon örülök, ha valakinek sikere van vagy jutalmat kap. Egy színházvezető munkáját az előadásokon keresztül kell fölmérni; ezek sikere, a társulat sikere az én sikerem. Nincs olyan színház, amelynek rossz társulata van és kiváló igazgatója, vagy fordítva: isteni a társulat, és nyomorúságos igazgató bitorolja.

Én személy szerint igen-igen nagy autonómiát szeretnék biztosítani mind a prózai, mind a zenei tagozat vezetőjének. Amióta a pályán vagyok, nagyon ritkán tapasztaltam ezt, mert rengeteg hiúsági kérdés volt abból, hogy mi az igazgató hatásköre. Én ilyen szempontból nem vagyok hiú ember.

– *Gondolom, nagyon vonzó lehet egy színész számára az ön által megfogalmazott cél, miszerint éreznie kell, hogy övé a színház. Éppen ezért meglepő számomra, hogy nagy a jövés-menés, igen sokan szerződnek el a színháztól. Összesen hányan?*

– Tizennégyen-tizenöten. Mindennek előzménye van. Az én harmincöt éves pályafutásom alatt talán sohasem fordult elő - lehet, hogy az emlékezetem csal -, hogy az igazgató bejött, és azt kérdezte volna: milyen elképzeléseid vannak? Hogyan látod a munkádat? Hogyan szeretnéd csinálni? Mindig ki volt téve a titkárságra a szerződés, az ember aláírta. Én tervbe vettem, hogy mindenkivel személy szerint beszélek a tagozatvezetők jelenlétében. El nem tudom mondani, milyen fantasztikus hatása volt ennek. Egyszerűen sugárzóvá váltak a színészek, zenészek, és mind fontosnak érezte a személyét. Mindenki mindent elmondhatott, természetesen az elmenők is. Az évad közepéig tartó bizonytalan helyzetre nagyon sokan hivatkoztak. Ilyenkor derül ki: egy művész számára milyen riasztó, ha nem tudja, hogy kik lesznek a színház vezetői, akik az ő sorsát, művészi pályáját elősegítik vagy gátolják. Én nagyon becsületesen azt tudom mondani, hogy legtöbben kicsit elhamarkodottan ítéltek. Minden egyes művész, aki elmegy, ajánlkozott, hogy bármikor - egyeztetéstől függően - boldogan vállal szereplést. Sokan mondták, hogy ha tudták volna, hogyan alakul a dolog, másként döntenek. Nagyon rossz hírek voltak a leendő igazgató személyét illetően. Akik a palettán voltak - ahogy ezt a színházban mondják -, nem voltak igazán kedvünkre. Es ezt nagyon megszenvedte a társulat. A bizonytalanságot nem szeretik. Szerencsétlen emberek annyira függnek egy színház vezetésétől, ízlésétől, művészi elképzeléseitől, hogy mindig azt mondom, minden tudnék lenni a színháznál, de színész nem szeretnék lenni, mert nagyon kiszolgáltatott, nehéz helyzete van. Pedig fordítva kéne ennek lenni, neki kellene választania, és a választottnak kissé lejjebb adnia. Elég szerencsétlenül kialakult az úgynevezett rendezőkultusz. Tulajdonképpen nem létező dolog, nincs rendezőkultusz; színház- vagy közönség- vagy előadáskultusz van, bár ezek ügyetlen megfogalmazások.

– *Az évadzáró társulati ülésen azt mondta, jelentős változások lesznek a műsor-politikában. Mit jelent ez? A jövő évad az első, amit…*

– Amit teljes egészében én csinálok. Amíg főiskolára jártam, a tanárok mindig azt mondták: „gyerekek, a színház plebejus". Mint egy futballmeccsen, minél többen vannak, annál jobban ját-szik a csapat, annál jobban érzi magát a drukkerek tábora is. A teltház, az jó. De borzasztóan zavar, hogy a bérlezetési rendszer, ami bizonyos üzemi biztonságot teremt, és nagy közönségbázist is, úgynevezett fantomnézőkkel teletűzdelt nézőteret eredményez. Es az ember egy jó előadást látva eltöpreng: mi az ördögtől van az, hogy nem jönnek el a színházba?

Véleményem szerint bizonyos fokig könnyíteni kell a műsorrenden, egy színház ne legyen nyögvenyelős oktatási intézmény, hanem a közönség szórakozási szándékkal, szórakozást kapva jusson el a tartalmi mondanivalóhoz, a darab eszmeiségéhez. Ez még a legrosszabb cowboyfilmben is így van, amikor az igazság győz, legyőzi a rosszat.

– *Nincs ebben bizonyos gazdasági megfontolás, netán gazdasági kényszer? És nem fenyeget az a veszély, hogy túllépnek a határon, az igénytelenség felé?*

– Bűnösök vagyunk abban, hogy mindig földobunk valami jelszót, aztán nem oldódik meg semmi. Most éppen a pénzhiány a kifogás. Bárkinek, aki azt mondja, hogy nehéz gazdasági körülmények között van a színház, igaza van. De amióta a pályán vagyok, sosem volt egyetlen évad, amikor dúskáltunk volna a pénzben, vagy megközelítettük volna azt a szintet, amelyre valóban szükség lett volna. Azt nekünk kellett kigazdálkodnunk, sok eset-ben megalkuvásokkal. Én nem hiszek abban, hogy ha egy színház óriási pénzösszeghez jutna, akkor valami csoda-változás lenne.

Nekünk évente két operabemutatónk van. Azt mondtam: mi lenne, ha ebben az évben az egyik opera helyett egy nagyoperettet mutatnánk be? Operaénekesekkel. Mit érünk el vele? Nyilvánvaló, hogy műfaji okokból nagyobb látogatottságot. Ezzel elérjük, hogy nagyobb tömegbázis hallja-látja az énekeseinket, és elhiszi, hogy jók az énekeseink. El kell érni azt, hogy a másik előadásban is meg akarják nézni őket. Igy kiegyenlítődik a dolog. *A Cigánybárót* fogjuk bemutatni, amit a Magyar Állami Operaház évhuszadokon keresztül játszott. Nem adunk le semmit, nem bóvli. Könnyítettünk? Könnyítettünk. A prózai tagozat tekintetében szintén az a helyzet, hogy a belső arányokat kell kicsit megváltoztatni. Bizonyos fokig a vígjáték felé fogunk törekedni, a rangos vígjáték felé. A *Villa Negra* rangos vígjáték, a *G. A. úr* X-ben, Márton László Déry regényéből írt darabja egy komoly, kegyetlen, gonosz szatíra. Tehát nem adunk le semmit a művészi értékből. Akkor sem, amikor a *Godspell* című szenzációs musicalt mutatjuk be, vagy *a Szivárványszínű köntös* című darabot, ami ugyancsak nagy reveláció. Nem leadunk, átcsoportosítunk. És nagy gondot fordítunk arra, hogy nagyon jó rendezők dolgozzanak itt. Szerződtettük Szegvári Menyhértet, ő két produkciót rendez; Kerényi Gábor Miklós, aki Szegeden, az operafesztiválon nagydíjas volt a Nabuccóval, rendezi a musicalt, meghívtuk Vámos Lászlót, Lengyel Györgyöt.

– *Nem mond ez ellent némileg annak, amit korábban mondott, hogy nem igazán a rendezőn múlik a dolog?*

– Tudom, hogy mire gondol, de ezek a rendezők nem tolakodnak oly mérték-ben előtérbe az előadásban, mint azok, akik „a rendező az úr" jelszóval csinálják. Azért szeretnék egy rendezői fluktuációt megvalósítani, hogy ez a társulatot, amely esetleg beleszokott már a dolgokba, egy kicsit megmozgassa, továbblépésre segítse egy-egy rendező friss szeme, új módszerek. Az ember egy idő után elnéző, sok mindent nem vesz észre, amit egy kívülálló azonnal.

– *Hogyan alakul ki a műsorterv, kik hozzák az ötleteket? Előállhat-e egy rendező azzal, ezt és ezt szeretném megcsinálni?*

– Mindig van olyan tanácsadónk, elsősorban a dramaturg, aki ismer új darabokat, tehát tud segíteni. Én személy szerint borzasztóan ellenzem a rendezői választást. Amikor főiskolás voltam, a vizsgára kiválasztottuk a darabot, aztán a tanárunk összekeverte ezeket, mert azt mondta, nem azt kell csinálnia az embernek, amit szeret, hanem amit kell. A dilettáns azt csinálja, amit szeret, a művésznek feladatai vannak. Ez azt is jelenti, hogy gondolni kell a társulatra, nem szabad egyénieskedni. Azzal szoktak védekezni, hogyan lehet elvárni egy rendezőtől, hogy azt rendezze, amihez nincs kedve. És egy színész? Őt ki kérdezi meg, volna-e kedve? Mikor a színház egyik alapszabálya, hogy nem adunk vissza szerepet. Én szerelmes lehetek a darabba, neki meg azt mondom: ez a szereped. Ez egyenlő felállás? Egyenlő esély? Meg lehet ezt csinálni egy Játékszín típusú, alkalmi társulatokkal dolgozó színháznál, de nálunk azt kell játszani, ami a közönség, a társulat szempontjából fontos.

– *Egy egyetemi városban nehéz megtölteni a színházat? Járnak az egyetemisták színházba?*

– Változóan. Nagyon sok esetben arisztokratikusak. Sokszor türelmetlenek, modern darabokat meg nem tudom milyen törekvéseket várnak. Miközben egy fel-mérés kimutatja, hogy sokan nem tudnak helyesen írni, nem ismerik igazán a ma*gyar* irodalmat. Valami ultramodern drámát várnak, miközben nem ismerik a *Kocsonya Mihály házasságát.*

- Ön - mint említette- azt vallja, a színház plebejus intézmény. Nem mond le ezzel egy kicsit erről a fiatal értelmiségi rétegről? Nem kellene stúdióelőadások formájában feléjük is nyitni?

– Én nem hiszek a rétegszínházban. Ma már majd minden háztartásban televízió van, megnyom az ember egy gombot, és a világ bejön a szobájába. Nem olyan elmaradottak az emberek, mint hisszük. Nincs az, hogy játsszunk egy butuska darabot, mert ez a közönség egy alpári társaság.

– *Az egyetemista-értelmiségi közönséget akkor hát meg lehet nyerni ennek a színháznak, vagy nem is akarja?*

– Amikor bemutattuk *a Stílusgyakorlatot,* az előadás a színház kartermében kezdte pályafutását, ahová befér ötven ember. Aztán át kellett hoznunk a kamaraszínházba, a nagy érdeklődésre való tekintettel. Ha az az előadás jó, hatásos, ha az ember önfeledten tud kacagni vagy zokogni, akkor nincs mese. Akkor szólhat diákhoz, istenhez, mindenkihez. Ilyen értelemben nincs rétegszínház.

„Ide nem tódulnak rangos színészek, rendezők" (Pinczés István)

- Mennyire érte váratlanul a felkérés?

– Borzasztóan meglepett, végül is harmadik éve voltam kinevezett rendező. 1977-ben kaptam a Kossuth Lajos Tudományegyetemen diplomát, 78 szeptemberétől vagyok itt, de rendezőasszisztensként kezdtem. Vagy öt évig voltam asszisztens. Közben elvégeztem a Színművészetin a színházelméleti szakot. Tehát rendezői diplomám most sincs. De igyekeztem rendezők mellett ellesni a rendezés rejtelmeit, fogásait. Ami megtanulható a dologból. Ami nem megtanulható. . . Igaz ugyan, hogy nem vagyok nagyon fiatal, de pályám elején álló rendezőnek tekintem magam. Nem is volt túl sok időm gondolkozni, hiszen velem egy időben akkor már felkérték Kertész Gyulát igazgatónak, és olybá tűnt, hogy az én hezitálásom még tovább rontja a helyzetet, hiszen már döntéseket kellett volna hozni szereposztásokat, díszletet, jelmezt, szerződtetéseket illetően, mert egy színház életében tervszerű munka, előtervezés folyik. Végül is - nagyjából számot vetve azzal, hogy mi várhat rám, vagy én mit tudok a színházon lendíteni, segíteni ebben a rendkívüli, szabálytalan helyzetben - elvállaltam. Hosszas töprengésre nem volt idő, de azt hiszem, alaposan megfontoltam.

- És mi az, amiben úgy érezte, hogy tud a színházon lendíteni, ami afelé hajtotta, hogy igen, ezt el kell vállalni?

– Mindenképpen kellett végre egy ember, aki ezt elvállalja és dönt, még akkor is, ha ezek a döntések esetleg később nem igazolódnak teljes mértékben vissza. De indult a szerződtetési idény, utazni kellett, társulatokat nézni, színészeket keresni. Pedig akkor még magam sem tudtam azt, ami várt rám, januárban, a szerződtetési tárgyalások során derült ki ugyanis, hogy gyakorlatilag az egri színházhoz szerződött tíz debreceni színész, vagy legalábbis megállapodás született az egri színház vezetősége és közöttük. Ez volt az első nagy és váratlan dolog: Amikor elvállaltam, nem gondoltam, hogy tíz színész itt hagyja a színházat, közöttük olyan erők, akikre komoly feladatokat akartunk bízni. Ez létszámban is jelentős érvágás egy ilyen társulatnál, ahol összesen harmincöt színész van, beleértve a segédszínészeket is. A másik, amiért elvállaltam, hogy természetesen, mint mindenkinek, nekem is vannak elképzeléseim, törekvéseim, színházeszményem.

– Melyek ezek az elképzelések, és menynyire lát esélyt arra, hogy mint főrendező ezeket meg tudja valósítani?

– Színházról elméletileg beszélni mindig borzasztóan nehezemre esett, pedig papírforma szerint az elméleti oldala közelebb áll hozzám, mint a gyakorlati, amit nem tanultam főiskolán. Azért nehéz erről beszélni, mert a színház, addig, amíg az előadás meg nem valósul és közönség elé nem kerül, nem létező dolog. Majdnem mindegy, hogy én mint rendező, mit képzelek el egy darab olvasásakor, ha azt nem tudom áttenni a színpad nyelvére, ha nem tudom átültetni a színészek alakításába, ha nem tudok olyan formai megoldást, vizuális keretet, színpadteret kialakítani, ahol ez korszerű, általam elképzelt formában és tartalommal működőképes előadássá tud válni - akkor a dolog egyszerűen kézzelfoghatatlan, megközelíthetetlen, nem létező valami. Az is igaz viszont, hogy gyakorlatilag egyetlen előadásommal sem voltam százszázalékosan elégedett, mert soha nem sikerült ezt tökéletesen megoldani. Nem tudom, a rendezőkollégák hogy vannak ezzel. Szereposztási gondok, a próbaidő rövidsége, díszlet-, jelmezköltség és ki tudja, mi minden játszott szerepet ebben. Es természetesen minden színháznak van egy játékstílus-beli hagyománya, ami az évek során kialakul. Azt hiszem, ez a legnehezebb, ezen változtatni.

Milyen színházat szeretnék? Nem tudom, meg tudom-e csinálni, egyelőre egészen más jellegű, hétköznapi, társulatépítési, műsortervezési, szerződtetési gondokkal kell foglalkozni, és nagyon távol vagyunk attól, hogy azt csinálhassam, amit szeretnék. Mert hiszen azt kell csinálnom, amit ebben a helyzetben lehet.

Korszerű, mai életünk gondjaival foglalkozó, nem föltétlenül direkt módon, de a mai életünk helyzeteit földolgozó, ezekben a helyzetekben eligazodni segítő darabokat, izgalmasan játszó színházat képzelek el. Miközben ezt mondom, máris szkepszis van bennem. Mert hát sokkal szívesebben beszélnék konkrét darabokról, mivel színház általában nincs. Különösen nincs vidéki városban, ahol mindenevő színházat kell csinálni. Mindenképpen fontos, hogy a közönség rá tudjon kapcsolódni az előadásaink áramkörére. Én mindenesetre azt a műfajt kedvelem, ahol összetettebb vagy akár ellentétesebb esztétikai hatások keverednek, a groteszket, a tragikomédiát, az abszurdba hajló vígjátékot, és nem nagyon szeretem a pusztán veretes nyelvű, tablószerűen összeálló műveket, előadásokat. Az a darab, amit én fogok rendezni a jövő évadban (nem hiszem, hogy lesz időm és energiám több rendezésre), *a Szivárványszínű köntös*, 1983-ban került a kezembe. A fordító, Szilasi Zoltán barátom adta ide, azóta forgatom az agyamban. Nagyon izgalmas és nagyon úgy látja a világot, ahogyan én érzékelem az utóbbi időben. Formailag ugyan ez a darab is történelmi játék, hiszen olyan alapmotívumot választ, ami lehetőséget adna a szerzőnek is meg a rendezőnek, színészeknek arra, hogy egy szép, izgalommentes előadást produkáljunk. En viszont igen erősen arra szeretnék törekedni, hogy ennek az előadásnak a felhangjai hozzák izgalomba a nézőt, és döbbentsék rá arra, hogy mai életünk is hasonló kompromisszumok között zaj-lik. Úgy érzem, a közönség is szeretni fogja ezt a darabot. Van egy felszíni rétege, ami mindenképpen csalogató. Én egyébként is vonzódom az olyan darabokhoz, amelyek többrétegűek, amelyekben az a közönségréteg is talál ki-indulásként valami szórakoztatót, ami-nek segítségével rá tud hangolódni az előadásra, amelyik egyébként a gondolati színházat elutasítja. Hogy konkrét példát mondjak, ilyen Örkény *Pisti a vérzivatarban* című darabja, amelynek előadásáról még azok a nézők sem mentek el, akik kezdetben túl modernnek tartották, nem értették, mert közben jókat nevettek bizonyos szövegpoénokon, helyzeteken, s ráhangolódtak a darab abszurditására. Fantasztikusan rétegezett az esztétikai hatásrendszere. *Vagy* ilyen a *Tóték*, ilyen volt *a Stílusgyakorlat* című előadásunk, aminek például olyan frenetikus sikere volt, hogy át kellett vinni a stúdiószínházból a kamaraszínházba. Mániám is az, hogy ne legyen unalmas a színházi előadás, izgalmas színházat szeretnék.

– Nekem kicsit furcsa, hogy egy egyetemi városban nehéz megtölteni a színházat. Hogyan lehetséges ez?

– Az egyetemisták nem járnak rendszeresen színházba. Nagyon elfoglaltak, rengeteg órájuk van - én magam sem jártam, amikor egyetemista voltam, pedig lényegesen kevesebb óránk volt. Más-részt az egyetemista közönség eleve valami extravagánsra van beállítódva, az érdekli. A Csokonai Színháznak meg nem az a fő feladata, hogy az egyetemista közönségréteg igényét elégítse ki. Nem is tudná egyébként, hiszen nem olyan a színészösszetétel, hogy a társulat eszköztárában alkalmas lenne nagyon-nagyon újszerű, avantgarde, kísérletező, szabálytalan előadások létrehozására. Egyébként a stúdióelőadások eddig is fölkelthették volna jobban az egyetemisták érdeklődését. Majdnem reménytelen. Ennek ellenére ismét izgalmasnak ígérkező stúdióprogramot tervezünk. Eddig Debrecenben nem igazán játszottak például rock-musicalt vagy rock-operát, amire még mindig nem érett meg teljesen a helyzet, már ami a színészi felkészültséget, a technikai apparátust illeti, de igény van rá. Idén kísérletet teszünk arra, hogy *a* Godspellt bemutassuk. Szeretnénk feladatokat adni azoknak a fiatal, jól éneklő színészeknek, akik ilyen jellegű felkészültségüket nem nagyon tudták eddig megmutatni.

– Korábban is, most is említette, hogy elsősorban a színészek játékstílusának a megváltoztatását tartja nehéznek. Honnan hová szeretne e téren eljutni?

– Minden színházban az ottani szellem, az ott dolgozó rendezők, az ott játszó színészek egymásra hatásával kialakul valamilyen játékstílus vagy játékmodor. Nem tudom, hogy nekem lesz-e erre igazi lehetőségem. Saját rendezéseimben kisebb-nagyobb sikerrel próbálgattam egy olyan színházi játékmódot kialakítani, ami közelebb van - elsősorban a film és a televízió hatására természete-

sen - a mai nézőhöz. Csak hát ez nagyonnagyon nehéz. Alkalmas darabok és alkalmas műhelylégkör kellene hozzá. Elsősorban természetesen stúdiódarabok bemutatásával lehetne bizonyos - óvatosan fogalmazok - kísérleti munkát végezni. Kísérleten nem valami nagyon elvadult, avantgarde, a színház formai kereteit erősen feszegető dolgot értek, hanem egyszerűen csak a megszokott, begyakorolt megoldások mögé hatoló, szakmailag izgalmasabb színészi, rendezői feladatokat célzó munkára gondolok. Az a helyzet viszont, eddig is ezt tapasztaltuk, a közönség ízlése és a szakmai siker helyenként ellentétes irányba mutat. Konkrét példákat is lehetne természetesen sorolni. Nemcsak Debrecenben van így, túdom, más vidéki színházakban is előfordul, hogy egy közepes szakmai színvonalnál is alacsonyabban megvalósuló operettre is tódul a közönség, míg egy olyan bemutatót, mint Arden *Gyöngyélete* - ami szakmailag nagyon izgalmas munka, a darab maga is érdekes, nem szeretett a közönség. Isten tudja, hová, kell ebből az ördögi körből kimászni. Hogy most a közönség van a színházért, vagy színház nincs közönség nélkül. Véleményem szerint ahhoz, hogy ez a színház minőségileg előrelépjen, három lépést kellene megtenni, *egyszerre.* Nem egymás után, egyszerre. Emelni a színészi állomány minőségét, erősíteni a rendezői kart, szuverén, széles látó-körű, egyéni módszerű rendezőket ide-hozni, erős akaratú, kemény rendezőket, akik keresztül tudják vinni, amit akarnak, megvan a tehetségük, türelmük, kapcsolatteremtő készségük. A harmadik pedig: olyan darabokat választani, amelyek mondanivalójukban, formavilágukban illeszkednek ahhoz, amit az előbb elmondtam. Fontos, hogy már a felületi réteg is ragadja meg a néző figyelmét, mert ha már ezt, az első megközelítési síkot elutasítja, akkor aztán megdöglött az előadás. Egyszer, amikor Székely Gáborék voltak Szolnokon, azt írták róluk, hogy „a gyorsan beszélő szolnoki színház". Ez például nagyon egyszerű eszköz arra, hogy hogyan lehet az előadások színvonalát dinamikájukban, tempójukban kizökkenteni abból a kényelmes mederből, ami az unalmasság veszélyével fenyeget. Abból a biztonságos, kellemes tempóból, amihez itt szokva vagyunk a debreceni színházban - sajnos. Saját rendezéseimben sem tudom ezeket az egyszerű tempógondokat megoldani. Ehhez az kellene, hogy a színészek többsége jobban kondicionálja magát, tartsa jobban rendben a beszélőszerveit, hogy pszichés energiáit úgy mozgósítsa, hogy minden előadáson a lehető legintenzívebb teljesítményt tudja nyújtani. Míg az operaénekesek mindennap énekelnek, trenírozzák a hangjukat, nem tudom, hány színész tart naponta beszédtechnikai gyakorlatot. Nagyon ránk férne, hogy tempósabban, energikusabban játsszunk, és ezzel együtt az előadásoknak más hatástényezői is megemelkedjenek. Ehhez kéne egy egységesen látó, egységesen gondolkodó, más módszerekkel, de egységes színházi ideál jegyében dolgozó rendezőgárda. Itt ugyanis most az van, hogy az egyik rendező így dolgozik, a másik úgy; amíg az én darabomban dolgozott a színész, én így kértem, másik rendező esetleg másképp. Ezt nagyon nehéz kialakítani, hosszú és nagyon kitartó munka eredménye lenne, ha ez megszületne.

– *Amennyire ismerem a színház korábbi történetét, nem volt könnyű direktort, vezetőket találni ide, de még vendégrendezőket sem.*

– Nem gondoltam volna, hogy a távolság, az, hogy kétszázhúsz kilométerre vagyunk Budapesttől, ekkora visszatartó erő. Szerződtetési tárgyalásaink során kiderült, hogy elsősorban ez az, ami riasztó. Budapestnek óriási vonzereje van. A másik az, hogy az utóbbi néhány évben a debreceni Csokonai Színház előadásainak szakmai visszhangja meglehetősen közepes vagy annál is rosszabb volt. A szakmán belül, kritikusok, újságírók, színházi szakemberek között nincs igazán, és valószínűleg nem is lesz egy ideig vonzereje a Csokonai Színháznak. Ide nem tódulnak azok a színészek, rangos rendezők, akikkel szívesen dolgoznánk, nekünk kell értük, utánuk menni, és kedvező ígéretekkel, ajánlatokkal, szerepekkel és anyagi jellegű csábítással rábírni őket, hogy hozzánk szerződjenek. Talán nem hoztunk eddig olyan izgalmas vagy érdekes produkciókat, amik fölkelthették volna más színháznál dolgozó színészek, rendezők érdeklődését. Ez nem azt jelenti, hogy minden produkciónk rossz volt, hogy nem születtek értékes előadások. Talán nem volt akkora por kavarva körülöttük, de bizony voltak nagyon jó előadásaink is. S voltak olyan előadások is, melyekre én magam sem szívesen ültem be.

Eddig a helyzetértékelés. Az itt megfogalmazott eszmények, elképzelések természetesen csak a konkrét előadásokon igazolódhatnak.

UNGÁR JÚLIA

Tragédia - groteszkben elbeszélve

Vahtangov és a Habima Stúdió

„Miért olyan az élet,
Hogy a legmagasabb magasról
A legmélyebb mélybe zuhan a lélek?
De nem marad a mélyben, Felnéz és
indul a csillagok felé A csillagos
égben."
(Héber dal - Harsányi Zsolt fordítása)

Sztanyiszlavszkij kérésére, -1918-ban Vahtangov elvállalta a héber nyelven játszó, Habima Társulat nevű zsidó színházi csoport vezetését. A Habima 1917-ben alakult meg Moszkvában. Alapítója, Nahum Cemach, a héber nyelv és a színház fanatikus, már-már prófétai elhivatottságú szerelmese, 1909 óta makacsul fáradozott egy héber nyelvű, magas művészi színvonalú, újító színház létrehozásán. A Habima tagjainak „megszállottsága" találkozott Vahtangov színház iránti vallásos tiszteletével. A színház „szent hely" volt Vahtangov számára, szószék Cemachéknak. (A habima héberül dobogót jelent, azt az emelvényt a zsinagógában, ahonnan felolvasnak a tórából.)

Első jelentős bemutatkozásuk An-ski *Dibuk* című darabjának előadása volt.

An-ski, valódi nevén Slojme Zainvil Rapoport, zsidó író és etnográfus 1863-ban született Belorussziában. Drámairói munkásságát az irodalomtörténet nemigen tartja számon. *ADibukot,* amelynek eredeti címe *Két világ között* volt, színpadi megvalósítása és nem irodalmi értéke tette híressé.

A darab két fiatal tragikus szerelmi történetén keresztül a századvég jellegzetes közép-európai zsidó közösségeinek szokásait, ünnepeit, mindennapi életét mutatja be, amelyet át- meg átsző egy elevenen élő, népi hiedelemvilág. Chanan, a szegény jesivanövendék (azaz a felsőfokú, zsidó vallási iskola növendéke) és Lea, a jómódú kereskedő leánya között titokban mély vonzalom támadt. A nagy társadalmi különbség azonban elválasztja őket egymástól. Szender, a kereskedő apa eközben gazdag vőlegényt talált féltve nevelt, szeretett gyermekének. Chanan a közeli esküvő hírére holtan esik össze. Nyugalmat nem lelő lelke (ezt hívta a néphit dibuknak) azonban